

УДК 378 : 373.3/ . 5.091.12.011.3-051 : 796

Лисенко Л. Л., Багінська О. В., Воеділова О. М.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТУ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»

У статті обґрунтовано предмет роботи вчителя фізичної культури у контексті реалізації концептуальних засад реформування середньої школи. Висвітлюються напрямки та функції професійної діяльності вчителя фізичної культури, його практичні можливості в освітньому, оздоровчому та культурологічному аспектах. Акцентовується увага на інтегральному показнику готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійно-педагогічної діяльності як здатність проектувати, конструювати і перетворювати окремі складові педагогічної діяльності, доцільно розробляти, моделювати засоби педагогічного впливу та ефективно застосовувати їх в практиці з метою забезпечення всебічного розвитку особистості.

Ключові слова: вчитель фізичної культури, предмет роботи, фізична культура.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У педагогічній літературі останніх років до проблеми формування особистості сучасного вчителя звертались науковці Ш. Амонашвілі, В. Андрущенко, В. Бондар, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Кузьміна, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Н. Талізін та інші. Однак, незважаючи на дослідження цих та багатьох інших вчених, проблема лишається актуальною, враховуючи сучасний етап реформування української освіти відповідно до Закону України «Про освіту» (2017), Концепції «Нова Українська школа» [6], в яких окреслено провідні напрямки реформування професійної підготовки майбутніх учителів у контексті загально інтеграційних процесів до світового освітнього простору.

Обґрунтування предмету роботи сучасного вчителя фізичної культури дозволить визначити шляхи досягнення педагогічної майстерності та готовності до ефективної професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням важливості педагогічної праці вчителя фізичної культури як фахівця компетентного, творчого, активного та спроможного здійснювати освітню діяльність із урахуванням різноманітних технологій присвячені роботи Г. Астахова, С. Бегідової, С. Гаркуші, М. Ісаченка, М. Носка, М. Огієнка, О. Петуніна, Л. Суценко, О. Тимошенка, В. Філанковського, Б. Шияна та інших.

Незважаючи на широкий і різноплановий характер досліджень, присвячених означеній проблемі, обґрунтування предмету роботи вчителя фізичної культури з урахуванням глобальних перетворень, які відбуваються в усіх сферах сучасного соціального і духовного життя і гостро порушують проблему освіти потребує подальшого більш ретельного вивчення.

Метою роботи є обґрунтування предмету роботи вчителя фізичної культури у контексті реалізації концептуальних засад реформування середньої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті Концепції «Нової української школи» сучасна система освіти має навчити дітей використовувати знання і вміння, отримані в процесі навчання, для вирішення повсякденних проблем і життєвих ситуацій (новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві [6, с. 7]), тому заняття фізичними вправами повинні увійти до звички школяра та сприяти формуванню цілісності особистості, її всебічному розвитку. Нині перед учителем фізичної культури стоїть проблема зробити фізичне виховання процесом безперервної дії (заняття фізичними вправами впродовж усього життя), забезпечити виховання у дітей бережливого ставлення до власного здоров'я і здоров'я ближнього.

Як зазначають Н. Нікітіна, Н. Кислинська, педагогічна діяльність виконує найважливішу (утворюючу) соціальну функцію і в процесі її формується та розвивається не тільки конкретна особистість, але і визначається майбутнє країни, забезпечується її культурний, виробничий потенціал. Слід підкреслити прояв соціальної значущості роботи вчителя в галузі фізичної культури і спорту – це підготовка до продуктивного життя, профілактики захворювань і зміцнення здоров'я, здатність до захисту Батьківщини. Власне вчитель фізичної культури активно сприяє своєю діяльністю розвитку генофонду нації та зростанню культурного та економічного потенціалу України.

Фізична культура як феномен загальної культури унікальна. Саме вона, за словами В. Бальсевича, є природним містком, що дозволяє з'єднати соціальне і біологічне в розвитку людини. Більш того, як доводить М. Визитей, вона є найпершим і базовим видом культури, який формується в людині.

У реальному житті фізична культура є об'єктивно нагальною потребою людини і суспільства, але продовжує функціонувати в нашій країні на вкрай низькому рівні в сферах освіти, праці, дозвілля (Т. Круцевич, М. Носко, В. Платонов, Ю. Шкрєбтій). Однією з найважливіших причин цього, зазначає Ю. Ніколаєв, є все ще недостатня розробленість її теоретико-методологічних основ, які потребують подолання обмеженості переважної думки у людей про неї як про сферу розвитку тільки рухових здібностей особистості. Даний підхід (при всій його важливості), як показує практика, не дає відчутних результатів у формуванні істинно фізичної культури особистості [5].

Більшість з провідних теоретиків фізичної культури (В. Бальсевич, Т. Круцевич, Ю. Курамшин, Л. Матвеев, Ю. Ніколаєв, А. Новіков, В. Столяров) наголошують на тому, що фізичне виховання крім розвитку тілесно-рухової сфери людини повинно органічно і безпосередньо брати участь і у формуванні її характеру, інтелектуальних, моральних якостей тощо. Вони акцентують увагу на переході «тілесно-рухового» (соматопсихічного) компоненту розуміння фізичної культури до зростання її «соціокультурного» (духовного) і розгляду її як явища «духовно-фізичного». Обґрунтовується поняття «фізична культура особистості» з позиції переваг її мотиваційного, ціннісно-орієнтаційного, пізнавального компонентів, не відкидаючи тілесно-рухового, як передумови всебічного і гармонійного розвитку особистості, який проявляється перш за все в процесах самореалізації, саморозвитку, творчості особистості.

Реалізація освітніх задач у фізичному вихованні (виховання, навчання, розвиток в формуванні особистості) вимагає доцільного педагогічного впливу на організм людини для отримання певних зрушень в його системах і прогресування в потрібному напрямку. Власне цей процес може відбуватись стохастично (під впливом середовища або випадкових неупорядкованих дій вчителя чи особистої активності учня), проте, з огляду на доцільність, раціональність, обмеження в часі, ціну витрат в реакціях організму такий стан не можна вважати ефективним. Для досягнення ефективності слід цим процесом управляти, тобто намагатись неухильно зменшувати кількість ентропійних відхилень в поведінці організму і його обслуговуючих системах.

Узагальнення зазначених вище особливостей професійної діяльності вчителя фізичної культури дозволяє дійти до висновку про те, що предметом його роботи є управління адаптивним функціонуванням організму людини в фізичному вихованні [8] з метою формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації особистості в суспільстві.

Зрозуміло, що такий підхід вимагає застосування наукового і методичного арсеналу кібернетики, фізіології, педагогіки та багатьох інших спряжених з фізичним вихованням наук. Відповідно, зростають вимоги до якості змісту професійної підготовки вчителя фізичної культури, актуальною проблемою постає розробка технології досягнення ефективної здатності та готовності до якісної професійної діяльності вчителя фізичної культури.

В житті людини чітко проглядаються рухова, пізнавальна та соціальна діяльність, які обумовлюють вектори та характер процесуальних функцій в роботі вчителя фізичної культури (рис. 1), а різноманіття професійних функцій вчителя, особливо вчителя фізичної культури, дозволяє розглядати педагогічну діяльність як складну єдність різних видів діяльності, взаємопов'язаних та взаємозв'язаних, які забезпечують ефективність освітнього процесу.

Рис. 1. Блок-схема організації поведінки людини в суспільстві

Основними видами професійної діяльності педагога є викладацька, виховна, науково-методична, соціально-педагогічна, культурно-просвітницька, корекційно-розвивальна, управлінська (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, І. Зязюн). Рішення завдань, що стоять перед учителем фізичної культури, обумовлює різноманіття виконуваних ним функцій: проектувальних, управлінсько-організаційних, прогностичних, освітньо-просвітницьких, виховних, господарських та інших, які визначають різні сторони педагогічної діяльності.

Характеризуючи професійно-педагогічну діяльність вчителя фізичної культури слід відмітити, що поряд з традиційними видами вчительської праці, як навчання, виховання, просвітництво, сьогодні велике значення мають діагностична, комунікативна, соціально-педагогічна, дослідницька, інноваційна діяльності [6]. Таким чином, ми можемо спостерігати зміни змісту педагогічної діяльності і її характеру: від виконавчого, рецептивно-відображувального до творчого, конструктивно-діяльнісного.

Враховуючи велику кількість підходів до обґрунтування структури, напрямків, функцій професійної діяльності вчителя фізичної культури (С. Бегідова, О. Петунін, Б. Шиян, В. Ялович та інші), умовно їх можна деталізувати та поділити на загальнопедагогічні та фахові (рис. 2).

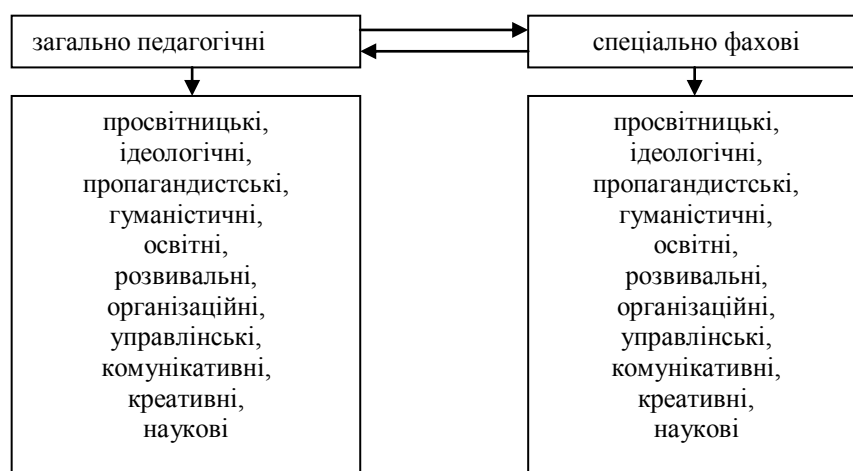

Рис. 2. Напрямки та функції професійної діяльності вчителя фізичної культури

Перелік напрямків і функцій професійної діяльності вчителя фізичної культури не обмежується наведеними, вони трансформуються в педагогічні задачі і вирішуються адекватно педагогічних ситуацій, умов діяльності, моменту та особливостей об'єкта управління.

Зупинимось на деяких практичних можливостях вчителя фізичної культури в освітньому, оздоровчому та культурологічному аспектах.

Добре підготовлений компетентний учитель фізичної культури здатний, по-перше, побудувати необхідні функціональні системи власної поведінки, по-друге, за допомогою них креативно впроваджувати в практику доцільні інновації, нововведення та новітні педагогічні технології і розробляти нові – раціональні, ефективні, проривні на основі сформованого та поглибленого науково-педагогічного світогляду, за рахунок самоосвіти [8].

Відповідно до вказаної концепції можна розглянути наявність величезних функціональних можливостей вчителя фізичної культури в напрямку сили і потужності педагогічного впливу на формування особистості учня, на його розвиток, стан та підтримання здоров'я і подальше інтелектуальне, культурне, фізичне, і навіть кар'єрне зростання.

Учитель фізичної культури має можливість сприяти і формувати аксіологічні цінності, життєві ідеали сучасної особистості і вибудовувати їх сповідування і досягнення. Він впливає на створення мотивації учня до навчання (використання міжпредметних зв'язків, привчання до систематичної праці над собою в процесі фізичного удосконалення) та розвитку в житті.

Великого значення в Концепції нової української школи набуває аспект педагогіки партнерства між всіма учасниками освітнього процесу, актуалізація переходу освіти на нову, особистісно орієнтовану парадигму [6, с. 7], засновану на ідеології дитиноцентризму [2], характерною рисою якої є взаєморозуміння, взаємодія, творча співпраця учнів і учителя. Головним завданням педагогіки партнерства, зазначено в poradniku для вчителя «нова українська школа», є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу [7, с. 16]

Учитель фізичної культури виховує не лише власним прикладом, застосуванням певних традиційних педагогічних методів, але і завдяки співпраці з учнем, організації колективних творчих справ (захист колективних творчих продуктів з метою набуття необхідних компетентностей; колективна форма проведення підготовчої частини уроку; підготовка змагань, спортивно-масових видовищ тощо), спільного подолання певних труднощів, в тому числі і фізичних (туристські походи та інше).

Для підсилення ефективності освітнього процесу в уроці фізичної культури можливо використовувати інтерактивні методи, які реалізуються завдяки активній взаємодії учнів і дозволяють на основі вкладу кожного з них у загальну справу отримувати нові знання, організувати спільну діяльність, від окремої взаємодії двох-трьох учнів до широкої співпраці колективу класу.

Нами було обґрунтовано та розроблено технологію впровадження інтерактивних методів навчання в урок фізичної культури, основною метою якої є активізація індивідуальних мисленевих процесів учнів для вирішення оздоровчих, освітніх та виховних задач; сприяння розвитку у них комунікативних умінь та навичок, рефлексії (як учнів, так і учителя), креативних здібностей для подальшого фізичного удосконалення в процесі життя та фрагмент програми впровадження інтерактивних технологій навчання в урок фізичної культури на прикладі варіативного модуля «баскетбол» для 7 класу [4]. Розробка даної педагогічної технології та її реалізація вимагають від учителя фізичної культури набуття достатньо високого рівня компетентності й розвитку інноваційного стилю мислення.

Багатоаспектність діяльності учителя фізичної культури, його вплив на комплексне вирішення освітніх, виховних, оздоровчих задач, підкреслюється тими ідеями які пронизують наші власні розробки – розвиток координації рухів засобами хореографії (музично-рухова діяльність, забезпечуючи синтез, взаємопроникнення, збагачення і доповнення руху і музики, сприяє впливу на фізичну і психічну сферу дитини, що забезпечує високий розвиваючий ефект) [9]; цілеспрямоване формування та підтримання постави учнів на основі активізації їх рухової та пізнавальної функцій організму (взаємодія зазначених компонентів в умовах практичної реалізації забезпечують отримання ефективних якісних результатів щодо формування постави) [1].

Особливе місце в роботі вчителя фізичної культури посідає патріотичне виховання та формування у учня національної самосвідомості. Якраз саме в цьому аспекті можливості вчителя фізичної культури дуже великі. Але для забезпечення потрібного суспільству ефективного впливу вчителя на учнів слід домогтись, щоб сам вчитель був патріот, щоб його духовні цінності та компетенції були достатньо довершені та переконливі.

На наш погляд, аналіз відомих соціальних подій сьогодення свідчить про зростаючу аргументацію актуальності виховання національної самосвідомості як у студентів – майбутніх фахівців в галузі фізичної культури, так і у дітей – дошкільнят, учнів, спортсменів. Національну самосвідомість слід виховувати систематично у процесі навчально-пізнавальної діяльності, коли формується світогляд особистості, національно-мовна культура, здобувають необхідні знання та елементи соціальної поведінки. Зрозуміло, що в здійсненні виховання національної самосвідомості існує певна проблема. Тривала відсутність ідеологічної основи виховання особистості в державі створювала невизначеність в педагогічних впливах вчителя і обумовлювала стихійний вибір учнем духовних цінностей на основі власних вражень від дії різноманітних чинників соціального середовища.

Сучасний розвиток освіти акцентує увагу на «пріоритетному значенні завдання формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни» [7, с. 19] та на «навчанні фізичної культури, яке спрямоване на досягнення загальної мети базової загальної середньої освіти, що полягає у розвитку і соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів», що зазначено в програмі з фізичної культури для 5-9 класів.

Сьогодні одночасно із сучасною національною науковою педагогікою відроджується і знаходить своє широке застосування етнопедагогіка, тому система освіти загалом і процес фізичного виховання зокрема, має будуватись на інтеграції народної педагогіки, етнопедагогіки та класичної педагогічної науки, передової практики навчання, виховання і розвитку особистості (І. Зязюн, В. Свтух, В. Мосіяшко), а це потребує від учителя фізичної культури поглиблення науково-педагогічного світогляду, спеціальної підготовка з набуття етнокультурної компетентності, що дозволить йому створювати нові ефективні технології для розв'язання зазначених вище педагогічних проблем.

Для того щоб забезпечити якість фізичного виховання за рахунок використання засобів етнопедагогіки потрібно сформувати таку систему, яка б несла в собі позитивні зрушення не тільки в фізичному, оздоровчому та інтелектуальному зростанні особистості, а й забезпечила надійність національних переконань, які в подальшому служили пронизуючим фактором реалізації національної ідеї [10].

Можливості вчителя фізичної культури особливо цінні в аспекті збереження, зміцнення, розвитку та підтримання здоров'я учнів під час навчання в загальноосвітній школі та в подальшому житті. Аналіз літературних джерел (А. Вітченко, О. Воеділова, С. Гаркуша, Л. Демінська, М. Носко) та власні спостереження, дають можливість стверджувати, що існує велика кількість різних підходів, технологій, методик збереження і зміцнення здоров'я та визначено, що тільки в комплексі, поєднуючи їх між собою, можна отримати позитивний вплив на фізичний розвиток учнів, зміцнення їх здоров'я, самопочуття та настрою. При цьому слід зауважити, що традиційні засоби фізичного виховання (фізичні вправи, гігієнічні фактори, оздоровчі сили природи) залишаються основним арсеналом в роботі вчителя фізичної культури і саме їм належить провідна роль у вирішенні задач фізичного виховання. А ось впровадження новітніх здоров'язбережувальних технологій можливе лише за умови їх комплексності застосування та провідної ролі вчителя, як майстра в управлінні адаптивним функціонуванням організму учня в процесі пошуку оптимальної програми за допомогою різноманітних факторів педагогічного впливу – засобів, методів, методичних прийомів та умов діяльності [3].

Отже, ми акцентуємо увагу на величезних можливостях вчителя фізичної культури та його внеску в формування особистості в різних аспектах – оздоровчому, виховному, фізичному (руховому) та культурологічному, значущість якого в фізичному вихованні полягає в сприянні вчителя формувати загальну культуру особистості і, як її частину, фізичну культуру. Врешті решт саме це і є соціально-значущим чинником педагогічного внеску фізичного виховання в скарбницю суспільства.

Для ефективного впровадження наведених педагогічних технологій актуалізується підвищення компетенції вчителя фізичної культури, як еталон досвіду дій, знань, умінь та навичок, творчості, емоційно-ціннісної діяльності, який встановлює суспільство в його професійній підготовці, а також креативність та практичні управлінські вміння.

Детальний аналіз практичних можливостей діяльності вчителя фізичної культури дозволяє стверджувати, що як і будь-яка педагогічна діяльність, професійна діяльність вчителя фізичної культури не сумісна із шаблоном, оскільки в його роботі майже не виникає таких ситуацій, вирішення яких вимагало б заучених форм поведінки, стандартних педагогічних дій, методів та прийомів. Професійна діяльність вчителя фізичної культури вимагає постійного творчого розвитку (доцільне творче вирішення педагогічних задач), для всебічного й гармонійного виховання учнів. Креативний підхід в професійній діяльності обумовлюється необхідністю реалізації індивідуальних задатків та здібностей кожного школяра, задоволення в навчальному процесі їх інтересів та потреб тощо.

Щоб навчати по-новому, вчитель повинен отримати свободу дій – обирати навчальні матеріали, імпровізувати та експериментувати, цю свободу дає новий закон «Про освіту», а це в свою чергу актуалізує проблему підготовки сучасного, компетентного, креативного, ефективного вчителя фізичної культури.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі узагальнюючого аналізу особливостей професійної діяльності вчителя фізичної культури (напрямоків і функцій його діяльності, практичних можливостей в освітньому, оздоровчому та культурологічному аспектах та інше) визначено, що сучасний вчитель фізичної культури має обґрунтовано і доцільно визначати педагогічні впливи, враховуючи різні перемінні: рівень підготовленості учнів, їх індивідуальні особливості, вік, задача уроку та інше. Інтегральною компетентністю, на нашу думку, є здатність доцільно розробляти, моделювати засоби педагогічного впливу та ефективно застосовувати їх в практиці – добиватись високої точності управління терміновими і кумулятивними ефектами адаптації як в руховому, так і інтелектуальному аспектах та загалом сприяти всебічному розвитку особистості.

Використані джерела

1. Вітченко О. М., Лисенко Л. Л., Воеділова О. М. Педагогічна технологія формування правильної постави дітей молодшого шкільного віку на основі взаємодії їх фізичного і інтелектуального розвитку. *Вісник ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка*. Випуск 129. Т.ІІ. Чернігів. 2015. С. 52–56.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ, 2008. 424 с.
3. Лисенко Л., Вітченко А., Синявська Ю. Впровадження сучасних здоров'язбережувальних технологій в процес фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Вісник ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка*. Випуск 102. Т.1. Чернігів. 2012. С. 229–232.
4. Лысенко Л. Л. Технология внедрения интерактивных методов обучения в урок физической культуры. Материалы ежегодной международной научно-практической конференции посвященной Дню Учителя. Современная система образования: опыт прошлого – взгляд в будущее. Новосибирск, 2013. С. 22–27.
5. Николаев Ю.М. От идей П.Ф. Лесгафта к современной теории физической культуры. Теория и практика физической культуры. №9. 2006. С. 18–22.

6. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Упоряд. Гриневич Л. [та ін.]. Київ. 2016. 34 с.
7. Нова українська школа: poradnik dla wczelaja. Під заг. ред. Бібик Н.М. Київ. 2017. 206 с.
8. Огієнко М. М., Лисенко Л. Л., Огієнко П. М. Фактори, які обумовлюють креативно-евристичне мислення і його розвиток у системі професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури і спорту. *Вісник ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 98. Т.1. Чернігів. 2012. С. 111–116.
9. Огієнко М. М., Лисенко Л. Л., Казановська Л. М, Маркова А. О. Педагогічна технологія розвитку рухової координації дітей старшого дошкільного віку засобами хореографії. *Педагогічний вектор розвитку фізичного виховання в Україні: зб. наук. пр. І Всеукраїнської наук.-практ. конф. (16–17 квітня 2014 р.) за заг ред. Ю. О. Долинного*. Краматорськ, 2014. С. 92–97.
10. Огієнко М. М., Лисенко Л. Л., Корнєва А. О. Формування фізичної культури школярів молодшого шкільного віку засобами етнопедогогіки Чернігово-Сіверщини. *Technologies of shaping and enhancing health of human and society. Monograph*. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole. 2016. P. 126-31.

Lysenko L., Baginska O., Voedilova O.

**CHARACTERISTICS OF THE SUBJECT
OF A PHYSICAL CULTURE TEACHER'S WORK
IN THE CONTEXT OF REALIZATION THE CONCEPT
"NEW UKRAINIAN SCHOOL"**

The article explains the subject of a physical culture teacher's work in the context of implementation the conceptual foundations of reforming the secondary school. It is determined that realization of tasks in physical education (education, training, development in the formation of personality) requires appropriate pedagogical influence on a human body to obtain certain changes in its systems and progress in the right direction. The modern teacher of physical culture is justified and it is expedient to determine pedagogical influences, taking into account different variables: level of students' preparedness, their individual characteristics, age, a lesson task etc. It is established that in order to achieve the efficiency of solving educational problems this process should be managed, it means, the subject of the work of a teacher of physical culture is the management of the adaptive functioning of a human body in physical education in order to form the competencies necessary for the successful self-realization of an individual in society.

The article covers the directions and functions of the professional activity of a teacher of physical culture, its practical possibilities in the educational, recreational and cultural aspects. The presence of huge functional capacities a teacher of physical culture in the direction of strength and power of the pedagogical influence on the student's personality formation, on its development, the state and maintenance of health and further intellectual, cultural, physical, as well as career growth, has been characterized.

The emphasis is on the integral indicator of readiness of a future teacher of physical culture for vocational and pedagogical activity as the ability to design, construct and transform certain components of pedagogical activity; it is expedient to develop, model the means of pedagogical influence and effectively apply them in practice in order to ensure the comprehensive development of an individual.

Key words: *teacher of physical culture, subject of work, physical culture.*

Стаття надійшла до редакції 01.06.2018 р.